

Vold mot barn i hjemmet

Hvordan ivareta barns rettigheter?

Oddbjørg Edvardsen og Kate Mevik

Oddbjørg Edvardsen (f. 1964) er cand.polit i psykologi (1992). Hun er ansatt ved Politihøgskolen og Phd student ved Senter for praktisk kunnskap ved Universitetet i Nordland. Avhandlingens tema er politiets møte med barn som lever med vold i hjemmet.

Kate Mevik (f. 1955) er barnevernpedagog (1984) og cand.polit i sosiolog (1996). Hun er ansatt som dosent ved Fakultet for samfunnsvitenskap ved Universitetet i Nordland. Hennes forskning er rettet mot utsatte barn/unge og medvirkning.

Artikkelen handler om barns rettigheter under avdekking og oppfølging når det er mistanke om vold i hjemmet, med et særlig blikk på politiet og barnevernets arbeid. FNs barnekonvensjon (BK) er gjort til norsk lov og gir på lik linje med andre lovbestemmelser barn rettigheter. Disse rettighetene utfordres i møte mellom det strafferettslige sporet og den utenomrettslige hjelp¹ som kan og skal gi barn nødvendig trygghet og sikkerhet. Forfatterne viser hvordan denne spenningen kommer til syne i dommeravhør på barnehus, og spør om jussens sterke status i slike saker får andre hjelpeinstanser til å trekke seg bort.

1 Med hjelp tenkes her primært barnevernfaglige initierte tiltak.

1 Innledning

I denne artikkelen skal vi løfte frem barns rettigheter slik disse er nedfelt i BK og norsk lov, under og etter avdekking av vold i hjemmet. Vi skal vise hvordan noen av de mest sentrale rettighetene settes på prøve i spenningsfeltet mellom straffrett og barnefaglig arbeid. For å belyse dette har vi intervjuet fagfolk fra politi, familievern, barnevern og barnehus. Vi vil også vise til forskning på området.

Vårt intervjumateriale viser at barnefaglige tiltak ikke i tilstrekkelig grad tas i bruk for å sikre barnets grunnleggende behov for trygghet og hjelp når vold avdekkes. Barnevern og politi/påtale har ulike lovverk og dermed ulike utgangspunkt for sitt arbeid med voldsutsatte barn. Dette får konsekvenser for hvordan barnets interesser ivaretas. Barnevernet skal ut fra sitt mandat handle med tanke på barnets beste, mens politi og påtale må forholde seg til straffeprosessuelle prinsipper i etterforskning av en mulig straffesak.

Norge har etablert barnehus som skal sikre bedre rammer for dommeravhør og det tverrfaglige arbeidet, der det foreligger en anmeldelse om vold mot barnet. Barnehus er administrativt underlagt det politidistrikt det er lokalisert under. Justis- og beredskapsdepartementet har overordnet faglig ledelse. Barnehuset skal i tillegg til dommeravhør tilby tverrfaglig hjelp til barn og deres familier. Barnehusene er ennå i en startfase, og mye tyder på at samarbeidet mellom ansatte ved barnehus og aktører i andre etater, som eksempelvis domstol og barnevern, ennå ikke har funnet sin form (Barnehusevaluering 2012). Vi spør om det sterke strafferettslige fokus i arbeidet ved barnehusene kan gå på bekostning av det barnefaglige tilbudet i et samarbeid med andre relevante fagetater.

2 Hva kjennetegner vold mot barn i hjemmet – definisjon og omfang

Vold i denne artikkelen omfatter fysisk vold, psykisk/emosjonell vold, seksuelle overgrep, samt fysisk omsorgssvikt og psykisk omsorgssvikt mot barn fra nær omsorgsperson. Hvis barn ser, hører og opplever vold fra den ene forelderen mot den andre, er dette også vold mot barnet (Øverlien 2012, se også Meld. St. 15 (2012–2013)). Det er viktig å fremheve den psykiske volden, enten den kommer med eller uten fysisk vold/seksuelle overgrep, fordi den krenker og skaper frykt som anses som svært skadelig for barnets utviklingsmuligheter (Baldry 2003,

Heltne og Steinsvåg (red.) 2011, Kirkengen 2005). Å begrense vold til kun fysisk vold, vil kunne skjule et større bilde av volden, og dermed stenge for muligheten til å forstå hva vold gjør med barnets totale livssituasjon. Strafferettslig er den psykiske volden med i definisjon av hva vold mot barn handler om, og er således noe retten skal ta stilling til i sin beslutning.²

Omfangsstudier av vold mot barn viser ulike resultat alt etter hvordan volden er definert, hvordan undersøkelsen er gjort, og hvem som har svart. Det er vanskelig å skulle vurdere omfanget, fordi det kan være mørketall og overrapportering. Meld. St. 15 sammenfatter internasjonale, nordiske og norske omfangsstudier, og viser til hvordan definisjon, hvem som spørres, og hvordan spørsmålene er stilt er avgjørende for beskrivelse av omfang. Men det er bred enighet om at vold i hjemmet utgjør et betydelig samfunnsproblem hvor mange er utsatt og opplever stor fornedrelse og tap av livskvalitet. I en omfangsstudie av vold mot barn og unge i Norge der 7000 elever fra videregående skole deltok, fant Mossige og Stefansen (2007) at åtte prosent oppga å bli utsatt for grov vold fra minst en forelder. Ti prosent oppga å ha sett eller hørt minst en av foreldrene bli utsatt for fysisk vold i løpet av oppveksten. Det som gjør denne studien særlig aktuell, er at den spør et stort antall ungdom om vold fra foreldre.

3 Barns rett til et liv uten vold – aktuelle artikler i Barnekonvensjonen og norsk lov

Ved å legge BK til grunn i arbeidet med voldsutsatte barn, tydeliggjøres utfordringer og kompleksitet i hvordan samfunnets institusjoner avdekker og avhjelper denne alvorlige formen for kriminalitet. BK er inkorporert i norsk rett med forrang, som betyr at dens bestemmelser går foran øvrig lovgiving ved motstrid.

BK artikkel 3 om barnets beste slår fast at ved alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.

2 Se Straffeloven § 219; den som ved å true, tvinge, begrense bevegelsesfriheten til, utøve vold mot eller på annen måte krenker, grovt eller gjentatt mishandler e) noen i sin omsorg straffes med fengsel inntil 4 år. Se også Meld. St. 15, punkt 9.2.2 om selvstendig vern for barn i straffeloven. Se også Konvensjonen om barnets rettigheter. Generell kommentar nr. 8 (2006).

Barns vern mot vold er stadfestet i BK artikkel 19. Dette vil si at staten har forpliktet seg til å beskytte barnet mot alle former for fysisk eller psykisk vold, forsømmelse eller utnytting fra foreldre og andre omsorgspersoner. I artikkel 39 gis barnet rett til egnede tiltak som kan fremme deres fysiske og psykiske helse når de er utsatt for enhver form for vold. Det innebærer, slik vi ser det, barnets rett til å leve i et trygt hjem. De samme rettighetene er også nedfelt i barneloven § 30, tredje ledd³ og barnverneloven § 3–1, andre ledd⁴.

BK artikkel 12 gir alle barn rett til å bli hørt i saker som angår dem. Det betyr konkret at de har rett til å si sin mening og at deres synspunkter skal tillegges behørig vekt i samsvar med barnets alder og modenhet. Likeså har barn rett til å motta og meddele opplysninger om forhold som berører deres liv og utvikling, jamfør artikkel 13. For at disse rettighetene skal få betydning for barnet, må det innebære at barnet får uttale seg *før* det tas avgjørelser i saker som angår dets liv her og nå, og i fremtid. Barn har også rett til å la være å snakke. Barneloven § 31, annet ledd og barnevernloven § 6–3 stadfester også barnets rett til å si sin mening før det tas avgjørelser om personlige forhold for barnet. Vi skal se at flere av de nevnte bestemmelsene ikke alltid følges i arbeidet med å hjelpe barn som lever med vold i hjemmet.

4 Syn på barn – et spørsmål om kunnskaper og holdninger

I møte med voldsutsatte barn vil fagpersoners holdninger og kunnskap om barn; hvordan de forstår vold og hva vold gjør med barn, ha avgjørende betydning for de beslutninger som tas. Vi vil eksemplifisere dette med dommeravhør foretatt ved to av landets barnehus.

Et dommeravhør er et bevisopptak hvor det juridiske aspektet er det sentrale. En tingrettsdommer eller en dommerfullmektig leder avhøret som foretas av en spesialutdannet politibetjent eller annen særlig skikket fagperson. Dommerens

3 Barneloven § 30, tredje ledd lyder «Barnet må ikkje bli utsett for vald eller på anna vis bli hand-sama slik at den fysiske eller psykiske helsa blir utsett for skade eller fare. Dette gjeld òg når valden brukast som ledd i oppsedinga av barnet. Bruk av vald og skremmande eller plagsam framferd eller annan omsynslaus åtferd overfor barnet er forbode».

4 Barnevernloven § 3–1, andre ledd lyder «Barneverntjenesten har spesielt ansvar for å søke av-dekket omsorgssvikt, adferds-, sosiale og emosjonelle problemer så tidlig at varige problemer kan unngås, og sette inn tiltak i forhold til dette».

oppgave er å sørge for at sentrale bevis belyses, slik at saken opplyses så godt som mulig. Hvis så ikke skjer, vil avhøret ha mindre bevisverdi ved avgjørelse av påtale- og skyldspørsmål. Dersom dommeren mangler kunnskaper om barn, barns reaksjoner og barns ulike måter å fortelle om vold og overgrep på, kan det få alvorlige og ødeleggende konsekvenser for avhøret og for barnet.

La oss vise til to ulike situasjoner og følgene av disse. Det første eksemplet handler om en gutt som kommer til avhør etter mistanke om vold fra far:

Alle i avhørsrommet ventet på en dramatisk fortelling om volden gutten hadde opplevd. Men så kommer det beskrivelser fra gutten hvordan faren gikk da han kom inn døren, hvordan faren trykket ned dørhåndtaket, og hvordan han stilte seg opp ved døren. Det er når gutten i avhøret blir spurt om han kunne huske en gang han ble redd, at disse beskrivelsene kommer. Det gutten gjør, er å fortelle om latent vold; han gjenkjenner tegn som kan bety at vold etterfølger alminnelige handlinger. Redselen aktiveres fordi gutten gjennom erfaring vet at denne atferden hos far kommer umiddelbart før voldsutbruddet. Dommeren har ikke kompetanse til å skjønne innholdet i det gutten forteller. Han avbryter avhøret og konkluderer med at vold ikke har skjedd. Det må en barnefaglig kompetanse til for å forstå hvor kompleks dette er, men en slik innsikt takker dommeren nei til (Breivik og Mevik 2012: 155).

Fortellingen fra en barnehusansatt tyder på at dommeren mangler tilstrekkelig kunnskap om hvordan barn som lever med vold kan fortelle om vold, og dernest vilje til å erkjenne denne mangelen. Resultatet er at barnet må bære byrden. Bevisopptaket strander fordi dommeren ikke anerkjenner eller forstår det psykiske aspektet ved volden og dets konsekvenser, og han velger å ikke lytte til guttens videre beskrivelser i avhøret. Dommeren tar heller ikke initiativ til et samarbeid med de øvrige fagpersonene som sitter i rommet, for slik å sikre et best mulig bevisopptak.

Arbeid med egne holdninger og utvikling av kompetanse forutsetter et kontinuerlig og systematisk refleksjonsarbeid kolleger i mellom. Konkret kan dette bety at fagfolk ser betydningen av å dele tanker og tvil som vil oppstå i alt arbeid med mennesker. En dommeravhører ordlegger seg slik:

Det handler om bevisstgjøring av egne holdninger, hvordan vi møter mennesker. Internt hos oss har vi ikke noen god dialog på hvordan ivareta barn. Det er veldig forskjellige holdninger til barn blant oss kolleger. Vi har ingen rutiner på å reflektere med kolleger når vi for eksempel har hatt et vanskelig avhør. Det blir opp til den enkelte å snakke med en kollega om det.

Å sørge for rutiner og systemer som ivaretar erfaringsutveksling og felles læring knyttet til avhør av barn, er også et tema i Barnehusvalueringen (2012). I denne evalueringen kommer det frem at klare retningslinjer og holdningsskapende arbeid i skjæringspunktet mellom det barnefaglige og det juridiske arbeidet, er viktig å synliggjøre og å jobbe videre med.

I det andre eksemplet fra et dommeravhør, lytter dommeren til politibetjenten som gjennomfører avhøret. Dommeren aksepterer det politibetjenten betrakter som viktig og til hjelp for barnet:

Vi hadde ei jente på 6 år i dommeravhør. Det ble en suksess. Vi tok et nytt avhør dagen etterpå. Etter seks dager ble det bestemt at vi skulle stille noen flere spørsmål. Det var ferietid og det var ny forsvarer. Han ville at jenta skulle fortelle på nytt det hun allerede hadde fortalt. Da sa jeg at det ble helt feil, og jeg fikk støtte hos dommeren. Dermed tok jeg en beslutning på at vi ikke gikk inn på det som allerede var fortalt. Om jeg hadde gått videre på forsvarerens ønske, kunne dette ødelagt alt.

Denne dommeren viser vilje og evne til å se barnets behov. Gjennom å lytte til og stole på avhørers kompetanse, bidrar også dommeren til at barnets rettigheter ivaretas. Det motsatte utfallet ville vært å ta hensyn til forsvareren som ville ha svar på spørsmål direkte fra barnet, i stedet for å ta seg den ekstra tiden med å se opptak av samtalen med barnet. Særregler i avhørsforskriften om fornyet avhør § 13 er tydelig på at man skal unngå å stille de samme spørsmål som i første avhør. Alle dommeravhør tas opp med lyd og bilde.⁵

Davik og Langballe (2013) viser hvordan lite sensitivitet i avhør gjennom for eksempel å gjenta spørsmålene, kan gjøre barnet usikker fordi barnet vil tro at det har svart feil, eller at svaret ikke er godt nok. Barnet vil også kunne forsøke å tilpasse historien sin slik det tror den voksne ønsker. Dette vil kunne skygge for barnets evne til å gjenfortelle fra sine opprinnelige opplevelser, noe som igjen kan tolkes som at barnets fortelling ikke er troverdig. Når barnet blir usikker på hva den voksne forventer, øker også sannsynligheten for at barnet lukker seg og ikke vil være i avhørsrommet mer.

Å gjenta spørsmål i avhøret kan slik skape usikkerhet. Men, dette må ikke forveksles med betydningen det kan ha å snakke med barnet gjennom flere avhør. Mange fagfolk tar nettopp til orde for at barn utsatt for vold og overgrep skal gis muligheter for sekvensielle avhør. Det vil gi bedre forutsetninger for å etablere

5 Se 1998- 10- 02 nr. 925, Forskrift om dommeravhør og observasjon (Dommeravhørsforskriften).

kontakt og tillit, slik at barnet trygges godt nok til å ville fortelle. Slik vil også avhør bedre ivareta grunnleggende vitnepsykologiske hensyn til barns fungering (Davik og Langballe 2013, Rapport fra arbeidsgruppe 2012), og også ivareta barns rettigheter, jmfør BK artikkel 12.⁶

5 Når barnet ikke forteller

Informanten fra familievernet forteller at hun mange ganger har erfart at barn tror at når de snakker om volden de utsettes for, så vil den opphøre. Når dette ofte ikke skjer, forstår barn at voksne ikke kan hjelpe dem og at de må ta vare på seg selv. En måte barn kan håndtere dette på, er å bli tause om sine erfaringer.

Hvis fagfolk i politi og domstol ikke forstår hva barns taushet kan være uttrykk for, vil de kunne tolke dette som at barn ikke husker, ikke har språk for å formidle sine opplevelser, eller at det ikke har skjedd noe ulovlig. At barnet faktisk opptrer som et kompetent menneske som forsøker å ta vare på seg selv når voksne ikke klarer det, er sjelden en uttalt forklaring på barnets taushet eller uvilje til å fortelle. Øverlien (2012) har snakket med 25 barn som har levd med vold i hjemmet. Hun forteller om David på 16 år som vet at hver gang politiet har hentet stefaren, løslates han dagen etter. David opplever at når han ringer politiet risikerer han at volden eskalerer nettopp fordi han har ringt. Øverlien mener at barnets frykt for represalier er en viktig årsak til at mange barn ikke vil ha kontakt med politiet. At barnet forsøker å ta vare på sin egen sikkerhet og trygghet, må være kunnskap politiet har når de kommer til et hjem der barn lever med vold. Å presse et barn til å fortelle i en slik situasjon, kan altså lett øke risikoen for mer vold.

Et annen viktig grunn til barns taushet er den lange ventetiden mellom anmeldelse og avhør. Davik og Langballe (2013) understreker at barnets evne til å vitne og fremstå som troverdige, reduseres gjennom rettssystemets praksis og rammevilkår for avhør. De spør blant annet hva som skjer med barns motivasjon og forutsetning til å fortelle om volden i hjemmet når mange avhør først skjer to måneder etter hendelsen. Avhørsforskriften er tydelig på at avhøret skal gjen-

6 I 1998 ble det innført en observasjonsordning som alternativ til dommeravhør for de minste barna (Forskrift om dommeravhør og observasjon av barn 1998, Anfinnsen Frøseth 1999). Ordningen viste seg å være dårlig egnet til å fremskaffe bevis i en straffesak, og den benyttes i svært liten grad i dag. Kripes arbeider med å skolere avhørere i en metode (NCAC) der avhør skal tilpasses små barns kognitive, emosjonelle og sosiale utvikling (Davik og Langballe 2013).

nomføres så fort som mulig og senest innen to uker etter anmeldelse. I revisjonen av forskriften har Arbeidsgruppen fra Justis- og beredskapsdepartementet (2012) foreslått at avhøret skal skje innen en uke.

Betydningen av å foreta avhør raskt handler også om å redusere faren for at barnet kan utsettes for press gjennom påvirkning eller trusler fra en eller begge foreldre. En av våre informanter fra politiet forteller:

Så spør jeg hvordan barnet har det hjemme, men så får jeg kanskje ingenting. Kanskje husker ikke ungen, kanskje har han fortrenget det hele, eller han kan ha fått beskjed om å ikke si noe.

Sitatet illustrerer hvordan barnet kan påvirkes til taushet. Voldshjulet, nærmere beskrevet i Politidirektoratets veileder om politiets arbeid med vold i nære relasjoner (2008), viser til hvordan ulike prosesser innad i familien svekker motivasjonen til å fortelle om volden. Dette understreker hvor viktig det er å komme tidlig inn med hjelp i hjemmet, og tidlig må i denne sammenhengen forstås som umiddelbart etter voldsutøvelsen. Igjen behandles voksne og barn ulikt. For når voksne melder overgrep til politiet, slår Riksadvokatens rundskriv 3/2008 om Familievold fast at: «politiet må umiddelbart ta i mot anmeldelse og gjennomføre i alle fall et kort avhør» (s. 4). Påtaleleder sa i intervju med oss at i deres distrikt vil voksne fornærmede som regel tas inn til avhør samme dag, eller dagen etter. Mens for barn vet vi at det i mange politidistrikter kan gå flere måneder før et avhør finner sted. Slik krenkes barns rettigheter. Mens systemet på mange måter er forberedt på å ta i mot den voksne til avhør, er det langt flere instanser som skal samarbeide om avhør av barn. Påtaleleder formidlet at dette ikke nødvendigvis handler om mangel på dommeravhørere. Det handler også om at det tar tid å finne felles tidspunkt for alle aktører som skal være med, som mistenktes forsvarer, setteverge, bistandsadvokat og dommer. Vi spør om den lange tiden før dommeravhøret kan gjennomføres i mange politidistrikter, kan bidra til at barn utsettes for nye overgrep. Dette er særlig aktuelt der en mistenkt forelder kjenner til mistanken før dommeravhør skjer.

6 Prinsippet om kontradiksjon i møte med barns rettigheter

Når et dommeravhør berammes, skjer dette på bakgrunn av en anmeldelse. Den mistenkte vil bli gjort kjent med innholdet i saken og tilkjent rettigheter. Dette

betyr i praksis at den som er mistenkt for vold/overgrep skal gjøres kjent med anklagen mot seg gjennom å få lese anmeldelsen, og ved at en forsvarer representerer den siktede under dommeravhøret. Dette berører prinsippet om kontradiksjon, et viktig rettslig prinsipp i vår rettsstat, hvor det å opplyse en sak og kunne bevise uskyld så vel som skyld, er ett av etterforskningens formål. Det ligger i straffesaks-systemets natur at den mistenkte skal gjøres kjent med anklagen, for slik å kunne forsvare seg. Et dommeravhør styres etter juridiske prinsipper i innhenting av bevis til bruk i en mulig straffesak. Påtaleleder i vår studie sier om dette:

I dommeravhøret er det den mistenkte som er hovedpersonen, ikke barnet. Det er en umulighet å stille prinsippet om kontradiksjon opp mot barnets beste. I så fall vil barnets beste alltid komme til kort.

Påtalelederen er klar på at dommeravhøret er et bevisopptak, og at det handler om å ivareta rettsprinsipper som understreker at det ved eventuell domfellelse ikke skal være tvil om siktedes skyld. Det er verdt å huske at i straffesaker kreves bevis ut over rimelig tvil for å kunne domfelle. Men samtidig som grunnleggende rettigheter overfor mistenkte ivaretas, skal rammene for avhøret også ta vare på barnet. En årsak til at avhør foretas utenfor rettssalen, er nettopp å spare barnet for den belastning det vil være å vitne direkte i en rett.

I tillegg har barnet rettigheter som fornærmet i et avhør. Dette innebærer blant annet at barnet skal gis mulighet til å forstå de følger avhøret kan få, som for eksempel at det barnet forteller kan få konsekvenser for far eller mor.⁷ Formalia for barnet er en ting, men å gi barnet informasjon om at avhøret følges av flere på et tilstøtende rom, og også at mistenkte får vite hva barnet har sagt, er ikke enkelt. Med en slik informasjon, vil barnet kunne velge å ikke fortelle om volden det er utsatt for.

Dilemmaet blir dermed hvordan en skal balansere barnets rett til, og behov for informasjon, og samtidig sørge for at barnet ikke skremmes slik at det blir vanskelig for barnet å fortelle. Dette er våre informanter opptatt av. Den ambivalensen de kjenner på, oppleves som krevende og vanskelig når de skal snakke med barnet. En dommeravhører sier:

Du har unger som ikke forteller noen ting av mange forskjellige grunner. Mange tar jo på seg skyld selv. Så har du de som forteller at mamma og pappa er slemme,

7 Jamfør formalia for barn. Se også 1998-10-02 nr. 925, Forskrift om dommeravhør og observasjon (Dommeravhørsforskriften).

men så spør de meg: «tror du mamma og pappa kommer i fengsel»? Og da kan vi ikke lyve til dem. Da bruker jeg å si at jeg skal undersøke litt. Unger kan også lure på om mamma og pappa får vite det de har fortalt. Da må vi jo si «ja, de får jo det». Foreldrene er jo mistenkt.

Som sitatet over viser, er det ikke gitt at barn er informert om følgene for dem ved kontradiksjonsprinsippet. Disse barna informeres underveis i avhøret som svar på direkte spørsmål fra dem. Våre informanter var tydelige på at de ikke gir barn informasjon før avhøret om at foreldrene får kjennskap til det barnet forteller. De er redde for at det skal skremme barnet fra å snakke. Dette kan etter vårt syn forstås som et brudd på barnekonvensjonen, som nettopp gir barn rett til å bli informert om viktige forhold ved deres liv. Og jo mere sårbart barnet er i kraft av alder og utvikling, jo vanskeligere opplever våre politiinformanter å skulle forklare barnet rammene for avhøret. En av dem sier:

Fireåringer får ikke vite at det sitter noen bak speilet. Får vi beskjed om at det er en unge med ADHD som er ekstremt urolig, ja da forteller vi det heller ikke til han eller henne.

Det er åpenbart en god hensikt med ikke å belaste barnet med informasjon om at det sitter mange mennesker i et rom ved siden av som ser og hører hva barnet sier, og særlig at siktede får vite det barnet forteller. Slik informasjon kan, som vi har påpekt, føre til at barnets stemme stilner, og at avhøret ikke lar seg gjennomføre. Det blir i denne sammenheng relevant å spørre hvorvidt en fireåring, eller barn generelt i førskole- og småskolealder, er i stand til å forstå konsekvensene av å fortelle i en ramme hvor kontradiksjonsprinsippet skal sikres.⁸ Dette aktualiserer spørsmål om hvorvidt dommeravhør av så små barn ivaretar barnets grunnleggende menneskerettigheter, når den siktedes rett til å bli informert om det barnet sier, samtidig skal ivaretas. Etter vårt syn fremstår det som en umulighet å ivareta disse to prinsippene samtidig. Hensynet til den siktedes rettigheter i strafferetten fører til at barnet blir den tapende part.

En annen politiinformant forteller følgende:

Jeg tror nok mange barn som snakker ikke vet at mor eller far får vite hva de sier. Jeg er helt sikker på det. Det er et etisk dilemma. Det som er så bra på barnehuset er at

8 Se Søvig (2009) som drøfter barnets beste i spenningsfeltet mellom BK og barnets forutsetning til å ta ansvar og avgjørelser i saker som omhandler dem selv og foreldrene.

vi på formøtet blir enige om hva jeg skal si til ungen. Da sier jeg det som jeg har fått beskjed om å si, og da blir det ikke noe etisk dilemma for meg.

I dette sitatet opplever avhører at dilemmaet løftes fra henne ved at ansvaret fordeles på flere. Men blir dilemmaet borte ved at beslutningen tas i et fellesskap? Og gir en felles beslutning en større legitimitet til å svekke barnets rett til å bli informert og til å få si sin mening om det som gjelder barnet selv? Konflikten mellom siktedes rett til kontradiksjon og barnets rett til informasjon og medvirkning, kommer klart frem i sitatene over. Slik vi ser det, bør denne konflikten bli gjenstand for diskusjon og refleksjon blant alle som er involvert i avhør av barn.

7 Barnet som viktigste beviskilde?

Kanskje må politi og domstol, slik noen av våre informanter reflekterer over i samtalene med oss, stille spørsmål om alle barn skal avhøres. Tone Davik i Kripis har poengtert at hvis barnet skal føle at avhøret var verdt det, må barnet etterpå oppleve at situasjonen blir bedre, ikke verre⁹. Det er også grunn til å spørre om politi og domstol i noen saker legger for mye av ansvaret på barnet som beviskilde. Barnet må ikke selv bli ansvarlig for å løse sin egen sak. I en etterforskning bør helst barnets fortelling være ett av flere bevis i en rettslig behandling i avdekking og i forebygging av nye voldshandlinger (Davik og Langballe 2013). Det innebærer at politiet initialt må gjøre en bred og grundig etterforskning både i barnets og familiens nettverk, og sikre øvrige bevis der dette er mulig (jamfør Riksadvokatens rundskriv 3/2008).

Det må brukes tilstrekkelig med ressurser for å sikre mulig spor og for å kunne ta snarlige avhør av de som er involvert og andre som kan bidra til å opplyse saken. En bredt anlagt etterforskning vil sikre både barnets rettigheter og den mistenktes rettsikkerhet bedre. En intern analyse fra Sør- Trøndelag politidistrikt, *Hjemme hos oss* (2011), viser en klar sammenheng mellom en tidlig bred etterforskning og domfellelse i familievoldssaker.

Riksadvokaten har i sitt rundskriv 3/2008 understreket at politiet i avdekking av vold i hjemmet, bør stille barnet åpne spørsmål for å kunne avgjøre om barnets rettigheter er krenket. Første enhet på stedet kan dermed berede grunnen for at saken belyses tilstrekkelig nok for videre etterforskning. Også i Justis- og beredskapsdepartementets veileder *Vendepunkt- Handlingsplan mot vold i nære*

9 Davik i foredrag, Gardermoen 7. nov. 2013

relasjoner, fremheves viktigheten av patruljens kontakt med barn som fornærmet part i familievoldssaker. Igjen poengteres det at barn som eksponeres for vold har selvstendige rettigheter. Dette trenger ikke bety at politiet skal avhøre barnet, men snarere stille spørsmål for å avklare situasjonen. Politibetjentene vi snakket med var opptatt av at første møtet med barnet bør handle om å trygge barnet best mulig. Dette er også noe rådgiver ved familievernet ser som viktig i sitt arbeid:

Vi skal vite hva vi gjør når vi går inn, hva som er viktig. Er det å snakke om det som har skjedd, eller er det å trygge barnet? Vi må prøve å stabilisere og beskytte, istedenfor å være så opptatt av om han slo der eller der, hvor det skjedde, osv. Vi må heller sette barnets situasjon der og da fremfor alt annet.

Her nedtones det juridiske aspektet i å sikre bevis gjennom barnets fortelling til fordel for å kunne se og vurdere situasjonen barnet er i, og å møte barnets behov for trygghet. Politibetjenten som første enhet på stedet, bør snakke med barnet med to hensikter: Å spørre barnet hvordan det har det der og da, og å informere barnet så godt det lar seg gjøre om hva som skjer nå og fremover med far, mor og dem selv. Alle slike førstesamtaler burde, slik vi ser det, umiddelbart lede til nødvendig hjelp for barnet fra barnevernet og eventuelt andre instanser. Førstesamtaler kan ifølge våre informanter også være viktige referansepunkt for samtalen i et mulig dommeravhør.

8 Når jussen ikke kan hjelpe barnet, og det strafferettslige skygger for barnevernets arbeid

Når barn utsettes for vold i hjemmet, er barnevernloven og barnelovens funksjon å beskytte barnet både i her og nå situasjonen og mot mulige fremtidig overgrep. Strafferetten gir føringer for hvilken straff den som utøver vold mot barnet skal ilegges. Dette er som vi har vist komplekst og utfordrende. Strafferettslige tiltak alene kan medføre en forverring av situasjonen for barnet, og selv i beste fall er en rettssak med påfølgende fengsling av voldsutøver, ingen garanti for at barnet får den nødvendige barnefaglige hjelp.

Fengselsstraff for en som har utøvd vold mot barnet sitt har etter vårt syn lav strafferamme og straffen gir i seg selv gir ingen tilstrekkelig beskyttelse mot at ny vold skjer. For å hjelpe barn ut av et liv med vold, må tverrfaglige hjelpetiltak for barnet og familien prioriteres langt sterkere enn tilfelle er i dag. Likevel: Straff for

å begå vold er viktig av flere grunner. Straffen understreker at samfunnet ikke aksepterer vold, og straffen kan ha en funksjon knyttet til trygghet, beskyttelse og at «rettferdigheten har seiret».¹⁰

Grøvdal (2012) spør, og vi med henne om det blant politi og hjelpere for øvrig, er en for optimistisk tro på at jussen alene skal kunne løse voldsproblemene i hjemmet. For mange barn er ikke domfellelse nødvendigvis viktigst. Det viktige for dem er at volden de utsettes for stanses, og at hjemmet blir et trygt sted å være. Hvis saken henlegges eller siktede blir frifunnet etter domstolsbehandling, vil barnet likevel i de fleste tilfeller måtte være sammen med denne forelderens (Breivik og Mevik 2012).

Problemet er at jussens sterke status i forhold som omhandler vold mot barn får andre aktører til å trekke seg unna. Det gjelder både før domstolen har sagt sitt, og også når dom har falt. Dette tydeliggjøres særlig i saker rundt foreldretvister (også omtalt som barnefordeling), der henleggelse eller frifinnelse av påstått vold mot barnet, kan tolkes som at intet galt har skjedd. Konsekvensen av samværsrettens sterke stilling i barneloven, fører til at barn kan «dømmes til samvær» med den forelderens som barnet har fortalt begår vold mot han eller henne (Breivik og Mevik 2012, Oppedal, 2008, Skjørten, 2004, 2005).

Dette skjer også selv om barnet klart gir uttrykk for at det ikke vil være sammen med denne forelderens. En studie der 18 barn fortalte om sine erfaringer om tiden før, rundt og etter egen barnefordelingssak illustrerer dette. Barna beskrev sterke følelsesmessige reaksjoner på det de opplevde som krenkelser fra både foreldrene og domstolen. De opplevde det dypt urettferdig at dommeren bestemte at de måtte på samvær til en forelder de overhodet ikke ville ha kontakt med. Og de opplevde det som urettferdig og uforståelig at dommeren ikke hørte på deres mening i en sak der de, ikke foreldrene, var hovedpersonen (Rød, Ekeland, Thuen 2008). Med data fra samme studie skriver Rød i en artikkel fra 2010 at flere av barna før domstolsbehandlingen var blitt utsatt for krenkelser og vold i hjemmet. Disse funnene samsvarer med funn hos Skjørten (2010). I hennes undersøkelse av samværsrett-saker i lagmannsretten fant hun at i flesteparten av sakene hvor barn ikke ville ha samvær, var det en forhistorie med vold og/eller overgrep i familien. Slik krenkes barn ved at samfunnet ikke beskytter barnet mot videre vold, og barnekonvensjonens artikkel 12 og 19 brytes.

1. januar i år kom det endringer i barneloven med formål om å styrke barns rettsikkerhet og rettigheter i saker der barn risikerer å utsettes for vold fra for-

10 Ot.prp. nr 90 (2003–2004) punkt 6. Hva er straffens formål og virkninger?

eldre. Syse (2014) redegjør grundig for disse lovendringene. Viktig og interessant for temaet i vår artikkel er følgende endringer: I barneloven § 60 er inntatt et nytt punkt som åpner for å treffe en foreløpig avgjørelse hvis en av partene krever det, og det er risiko for at barnet kan utsettes for vold eller behandles slik at den fysiske eller psykiske helsen utsettes for skade eller fare. Barneloven § 61 første ledd nr. 5 gir nå åpning for at det ved mistanke om vold mot barnet, kan oppnevnes en advokat eller annen representant for barnet. Tidligere var ikke en slik oppnevning så klart knyttet opp til bekymring om vold. Den tredje endringen vi trekker frem er at barneverntjenesten nå gjennom § 61a fritas fra taushetsplikten slik at de kan gi opplysninger til domstolen i foreldretvister. Rettspraksis fremover vil gi svar på om disse endringene får avgjørende betydning for barn som lever med vold i hjemmet.

Et annet forhold knyttet til barnevernets rolle i saker der det er mistanke om vold i hjemmet, handler om hvordan barnevernet best kan ivareta barnets beste gjennom et tillitskapende arbeid med familien. Å opparbeide tillit tar tid. Med henvisning til dagens praksis forteller en fagleder i barneverntjenesten at hennes årelange erfaring har gjort henne skeptisk til å anmelde mistanke om vold, før barnevernet har undersøkt saken tilstrekkelig. I saker der barnevernet anmelder vold for raskt, uten at tillit er forsøkt etablert med familien, vil familien ofte ikke ta i mot hjelp fra barnevernet etter anmeldelse. Og så lenge barnevernloven ikke er en rettighetslov, kan barneverntjenesten heller ikke gi hjelp til barna uten foreldres samtykke. Unntaket er tvangsvedtak gjennom fylkesnemnda, noe som kun skjer i få saker. Dette betyr i praksis, forteller vår informant, at mange barn ikke får den hjelp de har behov for. Hun har gjentatte ganger sett hvordan rettsprosesser har gjort barns liv verre, ikke bedre. Ett forhold er at rettsprosesser ofte tar flere år, og i denne tiden står barnets liv på vent. Og når mange saker henlegges, eller fordi den mistenkte frifinnes i domstolen, må barnet som «sladret» om volden, fortsatt leve med voldsutøveren uten å få den hjelp det trenger. Mange fagfolk i ulike etater har i lang tid tatt til ordet for å rettighetsfeste barnevernloven (Andersland 2009, Haugli 2010, Stang 2007). Den samme anmodningen finner vi i Flatøutvalget, Befringutvalget, hos Barneombudet og senest i NOU 2012: 5, *Bedre beskyttelse av barns utvikling*. Felles for alle disse er en bekymring for at barn som utsettes for overgrep og overlast av sine foreldre ikke har lovbestemt rett til hjelp.

9 Oppsummering og noen tanker videre

Det viktigste i arbeidet med å avdekke og avhjelpe vold i hjemmet er å se barnet og familiens totale situasjon under ett. Det betyr at flere fagetater må samarbeide, og de må handle med utgangspunkt i en tilnærmet lik forståelse av voldens psykologi og konsekvenser.

Nytenkning skjer både i politietaten og i andre etater. Vi vil spesielt trekke frem gruppen som har vurdert avhør av særlige sårbare personer.¹¹ I deres rapport foreslås det at avhør av barn ved mistanke om vold i hjemmet, skal skje gjennom politiavhør, uten dommer til stede og hvor en siktelse heller ikke er utformet. Med en slik ordning vil barnet få snakke med en særlig skikket person om sin situasjon tidlig etter at mistanken er etablert, og uten å involvere mistenkte og forsvarer. Gruppen presiserer at politiavhør må foretas av særlig kompetente personer, slik ordningen med dommeravhør er i dag. Gruppen anbefaler en grundig og tidlig etterforskning, og dersom mistanken opprettholdes vil siktelse utferdiges. Slik vil også kontradiksjonsprinsippet ivaretas, og siktede vil få sine rettigheter ivarettatt. Gruppen peker på at ved et initialt politiavhør vil flere saker kunne oppklares tidlig, og likeså henlegges der det ikke er grunn for videre mistanke.

Norge er også i en unik situasjon med nyetablerte barnehus. Inngangsbilletten til barnehus er i dag dommeravhør. Mye tid går med til tilrettelegging og gjennomføring av avhøret. Barnehusene har flerfaglig kompetanse som kanskje så langt ikke har vært utnyttet godt nok. Vi spør derfor om det sterke fokuset på dommeravhøret kommer i veien for at også det barnefaglige arbeidet på barnehusene får den nødvendige plass.

De barn som kommer til barnehus har ofte behov som avhør ikke dekker, og som har sitt utgangspunkt i barns helhetlige livssituasjon. Et aktivt samarbeid mellom barnehusets ansatte og fagfolk i barnets nærmiljø, vil bedre kunne følge opp slike behov. Et aktuelt spørsmål er også om barnehusene bør gi et tilbud til barn der det er mistanke om vold, uten at det foreligger anmeldelse. Det vil, slik vi ser det, være et godt bidrag til å styrke grunnleggende menneskerettigheter for disse barna.

11 Rapport fra arbeidsgruppe: Avhør av særlige sårbare personer. Justis- og beredskapsdepartementet 2012

Litteratur

- Andersland, Geir Kjell (2009–3): Barnets perspektiv eller stadig de voksnes preferanser? *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*, s. 201–205
- Bakketeig, Elisiv, Berg, Mette, Myklebust, Trond, Stefansen, Kari (2012): *Barnehusevalueringen fra 2012*. Politihøgskolen og NOVA
- Brevik, Fritz Leo og Mevik, Kate (2012): *Barnefordeling i domstolen. Når barnets beste blir barnets verste*. Oslo: Universitetsforlaget
- Baldry, A. C. (2003): Bullying in schools and exposure to domestic violence. *Child Abuse & Neglect*, v.27, p.713–732, Jul.
- Davik, Tone og Langballe, Åse (01/2013): «Du får bare gjøre så godt du kan» – utfordringer og dilemmaer ved avhør av barn i førskolealder. *Lov og Rett*, s. 4–20
- Grøvdal, Yngvild (2012): En vellykket sak? Kvinner utsatt for mishandling møter strafferettsapparatet. Juridisk fakultet, Universitetet i Oslo
- Haugli, Trude (2010.1/2): Barnerett – utviklingstrekk og utfordringer. *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*, s. 5–23
- Heltne, Unni og Steinsvåg, Per Øystein (red.) (2011): *Barn som lever med vold i familien. Grunnlag for beskyttelse og hjelp*. Oslo: Universitetsforlaget
- Justis- og beredskapsdepartementet: Vendepunkt – Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008–2011
- Kirkengen Anne L. (2005): *Hvordan krenkede barn blir syke voksne*. Oslo: Universitetsforlaget
- Meld. St. 15. (2012–2013) Forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner. Det handler om å leve. Justis- og beredskapsdepartementet
- Mossige, Svein og Stefansen, Kari (2007): *Vold og overgrep mot barn og unge*. NOVA rapport nr. 20
- NOU (2009: 8): Om kompetanseutvikling i barnevernet (Befringutvalget)
- NOU (2009: 22): Det du gjør – gjør det helt. Bedre samordning av tjenester for utsatte barn og unge (Flatøutvalget)
- NOU (2012: 5): Bedre beskyttelse av barns utvikling. Ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet
- Oppedal, Mons (2008/2): Vold og seksuelle overgrep som argument i avgjørelser etter barneloven. *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*, s. 108–121
- Rapport fra arbeidsgruppe (2012): *Avhør av særlig sårbare personer i straffesaker*. Justis- og beredskapsdepartementet
- Politidirektoratets veileder (2008): Politiets arbeid med vold i nære relasjoner
- Politiet – Sør-Trøndelag politidistrikt (2011): Hjemme hos oss. Analyse av anmeldt familievold i Sør-Trøndelag politidistrikt
- Riksadvokatens rundskriv 3/2008 om Familievold

- Rød, Per Arne, Ekeland, Tor-Johan og Thuen, Frode (2008): Barns erfaringer med konfliktfylte samlivsbrudd: Problemforståelse og følelsesmessige reaksjoner. *Tidsskrift for norsk psykologforening*, s. 555–562
- Rød, Per Arne (2010): Konfliktfylt barnefordeling – arena for barnevernet? *Fokus på familien*, nr. 2 s. 92–114
- Skjørten, Kristin (2004. 3/4): Forståelser av overgrep i barnefordelingssaker. *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*, s. 149–170
- Skjørten, Kristin (2005): *Samlivsbrudd og barnefordeling*, Gyldendal akademiske
- Skjørten, Kristin (2010): Barns meninger om samvær. I Kjørholt, Anne Trine (red): *Barn som samfunnsborgere – til barnets beste*. Oslo: Universitetsforlaget
- Stang, Elisabeth Gording (2007): Det er barnets sak: barnets rettsstilling i sak om hjelpetiltak etter barnevernloven § 4–4. Oslo: Universitetsforlaget
- Søvig, Karl Harald (2009): Barnets rettigheter på barnets premisser. utfordringer i møtet mellom FNs barnekonvensjon og norsk rett. En utredning gjort på oppdrag fra BLD
- Syse, Aslak (2014–1): Nye koste – Ny politikk? Hvilken betydning vil regjeringsskiftet få for familie- og barneretten? Og for velferdsretten? Om vedtak, stønader og lovforslag framsatt høsten 2013. *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*, s. 5–57
- Øverlien, Carolina (2012): *Vold i hjemmet – barns strategier*. Oslo: Universitetsforlaget